

Κάλαντα-αλλάματα κι η μουσική τους σήμερα

[Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Εκκλησιαστικοί Ύμνοι, Μουσική, Τραγούδια και Χοροί / Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

Με τον μουσικολόγο Γεράσιμο Παπαδόπουλο κάναμε αρχικά μία διαδικτυακή συνάντηση, ήθελα να μου μιλήσει για τα παραδοσιακά κυπριακά κάλαντα, αλλά και για την παραδοσιακή μουσική γενικότερα, ένα είδος μουσικής που το υπηρετεί, αλλά και που το εξελίσσει... Η απάντησή του ήταν θετική, μπορούμε να μιλήσουμε, αλλά δεν έχω πολλά να σου πω... και έτσι βαλθήκαμε να ψάχνουμε, με αφορμή παραδοσιακές συνήθειες των εορτών, τι θα μπορούσαμε να συζητήσουμε. Ο Γεράσιμος επέστρεψε με πολλές ιδέες και εν τέλει καταλήξαμε να μιλάμε για την παράδοση γενικότερα, για το τι σημαίνει γλέντι, ποια είναι σήμερα η παραδοσιακή μουσική και πώς εξελίσσεται... «Αν η δημιουργική αναπαραγωγή αποτελεί καλλιτεχνική ενηλικίωση, η πρωτότυπη δημιουργία αποτελεί –κατά τη γνώμη μου– πραγματική ωρίμανση. Το δικό μου σκεπτικό πίσω από τη δημιουργία νέων κομματιών με βάση την παράδοση είναι πάρα πολύ απλό: να μπορούν τα νέα κομμάτια να παιχτούν σ’ ένα σύγχρονο “παραδοσιακό γλέντι”, χωρίς το άκουσμά τους να “κλωτσάει”», μού λέει ο Γεράσιμος, κλείνοντας τη συνέντευξή μας.

«Στο βαθμό, όμως, που οι παραδόσεις θα εξυπηρετούν στοιχειώδεις ανθρώπινες ανάγκες, θα παραμένουν, ενίοτε φορώντας και πετώντας μερικά απ' τα παλιά φτιασίδια τους». (Nasir Javed)

-Ολοένα και ακούμε λιγότερα κάλαντα, από πόρτα σε πόρτα... άραγε έχει χαθεί η παράδοση και μετεξελίχθηκε σε κάτι άλλο... ειδικά στο αστικό περιβάλλον;

-Σίγουρα η πανδημία οδήγησε σε μια απότομη παύση αυτής της ιδιότυπης από-πόρτα-σε-πόρτα «περφόρμανς» των καλάντων, αλλά μην ξεχνάμε ότι μιλάμε για ένα παμπάλαιο έθιμο που μας έρχεται από τους ρωμαϊκούς χρόνους. Μπορούμε να μιλάμε για τέλος του; Δύσκολο να το πει κανείς! Η ιστορία τέτοιων εθίμων έχει πολύ ενδιαφέρον... Η επίσημη Εκκλησία αρχικά απαγόρευσε τα κάλαντα, λόγω της ειδωλολατρικής καταγωγής τους, αλλά στην πορεία από μόνα τους αυτά μετασηματίστηκαν, φορώντας το κατάλληλο θρησκευτικό ένδυμα για να μπορέσουν να επιβιώσουν. Να επισημάνουμε και τον -άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο συγκεκαλυμμένο- κωμικό χαρακτήρα τους, σε επίπεδο στίχων, γεγονός που τα έκανε ακόμα πιο δυνατά στον χρόνο! Στο αστικό περιβάλλον του σήμερα, κάλαντα ακούγονται σε επίσημες εκδηλώσεις δήμων και σχολείων, στα πολυκαταστήματα απ' τα μεγάφωνα, στα ραδιόφωνα των αυτοκινήτων... Μερικοί

θρησκευόμενοι γκρινιάζουν ότι πλέον σαν κοινωνία έχουμε ξεχάσει το «πραγματικό νόημα» των καλάντων: τη διάδοση του χαρμόσунου γεγονότος της γέννησης του θείου βρέφους κ.λπ., κ.λπ. Θα έλεγα ότι μάλλον ποτέ δεν υπήρξε μια τέτοια πρόθεση από τους μικρούς σκανδαλιάρηδες «περφόρμερς» των καλάντων. Περισσότερο τα έβλεπαν -θαρρώ- σαν μια υπέροχη ευκαιρία να σπάσουν πλάκα και να βγάλουν το χαρτζιλίκι τους. Κι αυτές είναι ανάγκες που ποτέ δεν θα πάψουν να υφίστανται...

-Ξέρω ότι σε απασχολεί το ερώτημα, πώς περνάνε στη σύγχρονη εποχή οι παραδόσεις...

-Όταν σε μια πρόταση συνυπάρχουν οι έννοιες «παράδοση» και «σύγχρονη εποχή», συχνά σκέφτομαι τη γιαγιά μου την Ελένη απ' την Κατωκοπιά... Μέχρι τα πρώιμα νιάτα της, η ζωή της ήταν λίγο ως πολύ ίδια με τη ζωή τόσων και τόσων ανθρώπων από την εποχή της αγροτικής επανάστασης μέχρι σήμερα. Μιλάμε για χιλιάδες χρόνια, έτσι; Απ' τα εικοσιπέντε της μέχρι τώρα που είναι σχεδόν 90, φαντάζομαι τα αλλεπάλληλα σοκ της από το να μάθει να παίρνει τηλέφωνο και να χειρίζεται το τηλεκοντρόλ μέχρι το να γκουγκλάρει γιατροσόφια στο ίντερνετ, και εν τέλει την αναπόφευκτη παραίτησή της από το ξέφρενο κυνήγι της «σύγχρονης εποχής» που ασταμάτητα «εκσυγχρονίζεται». Κάτι τέτοιο έχουν πάθει κι οι παραδόσεις. Στρογγυλοκαθήμενες μέχρι πρότινος σε νοοτροπίες και τρόπους ζωής που επιβίωναν για αιώνες, έχουν βαρεθεί να ξεπερνάνε τα αμόκ των αλλαγών. Άλλοτε συμμορφώνονται κι άλλοτε παραιτούνται...

-Βέβαια, κάποιες παραδόσεις τις διατηρούμε, με κάποια φολκλόρ διάθεση ίσως; Μαζικά κάλαντα, αλλάματα γάμων, απόκριες...

-Εδώ, τώρα, οδηγούμαστε στο ουσιαστικότερο ερώτημα της όλης συζήτησης: τι εξυπηρετούσαν τότε οι διάφορες παραδόσεις και τι σήμερα; Έχω την αίσθηση ότι μερικές παραδόσεις επιβιώνουν (λίγο ή πολύ) ως φολκλόρ -όπως λες κι εσύ- καρικατούρες, αποκτώντας τελείως καινούργια νοηματοδότηση ως φαντασικοί δεσμοί με ένα -επίσης- φαντασικά κατασκευασμένο παρελθόν. Τέτοια είναι εν μέρει η περίπτωση των αλλαμάτων. Το σταυρωτό ζώσιμο με το κόκκινο μαντήλι, το (μούφα πλέον) ξύρισμα από τον κουμπάρο, το κύλισμα του βρέφους στο κρεβάτι, είναι επιμέρους πρακτικές που έχουν χάσει παντελώς το παλιό νόημά τους. Παρ' όλ' αυτά και για τους χι-ψι λόγους, η ανάγκη των ανθρώπων να εξωτερικεύουν στην κοινότητα και να επισημοποιούν τα αισθήματά τους για ένα άλλο πρόσωπο (εν ολίγοις, να παντρεύονται) παραμένει. Τα αλλάματα εξυπηρετούν εν τέλει την ανάγκη συμμετοχής σε αυτό το δρώμενο του κολλητού (που θα γίνει κουμπάρος), των γονιών (που στο κάτω-κάτω έχουν ξεπαραδιαστεί γι' αυτό το δρώμενο και το περίμεναν μια ζωή), των θείων και των συναδέλφων από τη δουλειά (που θα βάλουν το καλό τους κουστούμι και θα πιουν ζιβάνα). Μ' αυτό τον

τρόπο, κάποια από τα επιμέρους στοιχεία των παραδόσεων μπορεί και να αποβληθούν πλήρως στο πέρασμα του χρόνου ως κενά νοήματος – και καλά θα κάνουν. Στο βαθμό, όμως, που οι παραδόσεις θα εξυπηρετούν στοιχειώδεις ανθρώπινες ανάγκες, θα παραμένουν, ενίοτε φορώντας καινούργια καμουφλάζ και πετώντας μερικά απ' τα παλιά φτιασίδια τους.

-Αυτή η ενδεχόμενη αλλοίωση σε τρομάζει;

-Καθόλου! Ίσα-ίσα την βρίσκω παντελώς υγιή εξέλιξη των πραγμάτων. Δεν τη θεωρώ καν «αλλοίωση», καθώς η λέξη αυτή είναι εγγενώς αρνητικά φορτισμένη. «Αλλοίωση των παραδόσεων» θα πει μεταβολή προς το χειρότερο του πυρήνα, της ουσίας τους. Πιστεύω ότι πίσω από μια τέτοια οπτική υπάρχει ένα μπέρδεμα, μια τελείως εύλογη και δικαιολογημένη μεν, αλλά άστοχη προσέγγιση του –τόσο βίαια απελθόντος- παρελθόντος από άτομα που δυσκολεύονται στις αλλαγές (πόσο μάλλον όταν είναι απότομες και μεγάλες) κι είναι ευεπίφορα στην ωραιοποίηση και στην ιδεολογική προσκόλληση. Ένα μπέρδεμα ανάμεσα στη μορφή και στο περιεχόμενο. Η ουσιαστική αιτία των οποιοδήποτε παραδόσεων ήταν κατά τη γνώμη μου ανέκαθεν η συνεύρεση με τον Άλλο. Δεν ωραιοποιώ αυτή τη συνεύρεση. Ενίοτε μπορούσε να γίνει τοξική, καταπιεστική, έως συνθλιπτική. Παρ' όλ' αυτά, η ανάγκη για συνεύρεση θα παραμένει, όσο κι αν αλλάζουν οι κοινωνίες, ή –μάλλον- ειδικά τώρα που αλλάζουν οι κοινωνίες κι οι τρόποι ζωής. Οι άνθρωποι που φοβούνται τις αλλαγές έχουν ακόμα πιο μεγάλη ανάγκη για συνεύρεση με τον Άλλο. Αλλά ο καινούργιος Άλλος τούς τρομάζει. Κι έτσι επιχειρούν να διατηρήσουν με νύχια και με δόντια τις παραδόσεις με τα παλιά τους φορέματα, θαρρώντας πως έτσι θα νεκραναστήσουν τον παλιό Άλλο που είχαν συνηθίσει (ή – ακόμα χειρότερα – που έχουν φαντασιωθεί).

«Το δικό μου σκεπτικό πίσω από τη δημιουργία νέων κομματιών με βάση την παράδοση είναι πάρα πολύ απλό: να μπορούν τα νέα κομμάτια να παιχτούν σε ένα σύγχρονο “παραδοσιακό γλέντι”, χωρίς το άκουσμά τους να “κλωτσάει”» μού λέει ο μουσικολόγος Γεράσιμος Παπαδόπουλος. (φωτ. Nasir Javed)

Ούτε προσκολλημένο στα παλιά

ούτε τόσο καινοφανές που να ξενίζει

-Σε επίπεδο μουσικής πώς αναπαράγουμε παραδοσιακά τραγούδια σε υπερτοπικό πλέον πλαίσιο; Παύουν να είναι παραδοσιακά;

-Έρχεσαι στα δικά μας λημέρια, τώρα, και σε θέματα που με καίνε... Τα τελευταία

δεκαπέντε σχεδόν χρόνια είμαι μόνιμος κάτοικος Αθηνών κι ένας από τους μουσικούς που μετέχει ενεργά σε αυτό που λέμε «παραδοσιακά» ή -στη δική μου περίπτωση- «ανατολίτικα» γλέντια. Ένα ποικιλόμορφο και ετερογενές μουσικό υλικό που ανήκε σε πολύ διαφορετικές μεταξύ τους κοινότητες -τα μικρασιάτικα, τα ρεμπέτικα, τα ηπειρώτικα, τα κυπριακά, τα ποντιακά, τα νησιώτικα- τα ρίχνουμε σε ένα τσουβάλι, τα λέμε «παραδοσιακά τραγούδια», και μ' αυτά δημιουργούμε αυτό το διονυσιακό δρώμενο που ονομάζουμε «γλέντι». Τι έχει αντιστραφεί σε σχέση με το παρελθόν; Εκεί που παλαιότερα οι κάτοικοι του τάδε χωριού πήγαιναν στην πλατεία του χωριού τους και τραγουδούσαν και χόρευαν τα τραγούδια της περιοχής τους, τώρα στο αστικό τοπίο της Αθήνας η κοινότητα των ατόμων που αρέσκονται σε αυτό το είδος μουσικής συναντιέται επί τούτου σε συγκεκριμένα μέρη για να γλεντήσσει. Η κοινότητα αυτή, με άλλα λόγια, δεν προϋπάρχει, αλλά -αντιστρόφως- δημιουργείται εξαιτίας της κοινής της αγάπης για αυτή τη μουσική. Αναπόφευκτα, αυτή η υπερτοπική πλέον κοινότητα μουσικών και ακροατών αυτού που λέμε «παραδοσιακή μουσική» οδηγεί σε αισθητική και ερμηνευτική σύγκλιση όλων των υποειδών της ελληνικής μουσικής παράδοσης. Με το ούτι μου και με τη φωνή μου παίζω τραγούδια από Θράκη, Μικρασία, Κύπρο, ρεμπέτικα, λαϊκά, ακόμα και δικά μου. Όσο ετερόκλητα κι αν ακούγονται στις πρώτες ηχογραφήσεις τους, στο δικό μου λάιβ αναπόφευκτα συγκλίνουν. Παύουν να είναι παραδοσιακά; Σίγουρα όχι, γιατί «μας παραδόθηκαν» και τα αναπαράγουμε. Το ότι το κάνουμε με τρόπο δημιουργικό κι όχι μουσειακό, είναι -για μένα - πράγμα υγιές και δείχνει την καλλιτεχνική μας ενηλικίωση.

«Η υπερτοπική πλέον κοινότητα μουσικών και ακροατών αυτού που λέμε «παραδοσιακή μουσική» οδηγεί σε αισθητική και ερμηνευτική σύγκλιση όλων των υποειδών της ελληνικής μουσικής παράδοσης».

-Εσύ πώς δημιουργείς νέα μουσική με βάση την παράδοση; Μου είπες πως πρόκειται να βγει άλμπουμ σου με τραγούδια και οργανικά που έχουν γραφτεί για ένα παραμύθι...

-Αν η δημιουργική αναπαραγωγή αποτελεί καλλιτεχνική ενηλικίωση, η πρωτότυπη δημιουργία αποτελεί -κατά τη γνώμη μου- πραγματική ωρίμανση. Το δικό μου σκεπτικό πίσω από τη δημιουργία νέων κομματιών με βάση την παράδοση είναι πάρα πολύ απλό: να μπορούν τα νέα κομμάτια να παιχτούν σ' ένα σύγχρονο «παραδοσιακό γλέντι», χωρίς το άκουσμά τους να «κλωτσάει». Αυτό που επιχειρώ, με άλλα λόγια, είναι να γράψω κάτι που να μην είναι τόσο προσκολλημένο στα παλιά ώστε να καταντά μουσικά αδιάφορο, αλλά όχι και τόσο καινοφανές που να

ξενίζει. Σε κάποιους μήνες θα κυκλοφορήσει άλμπουμ μου με κομμάτια που γράφτηκαν για τις ανάγκες του παραμυθιού «Ζαχρένια» της φιλόλογου Φωτεινής Καϊμάκη. Αν και πρόκειται για ειδική συνθήκη με τις συμβάσεις της, κάποια από αυτά τα τραγούδια έχουν ενταχθεί -επιτυχώς νομίζω- στα μουσικά μου λάιβ στην Αθήνα. Από την άλλη, φόρμες της παράδοσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για ακόμα πιο ειδικές συνθήκες, όπως είναι, για παράδειγμα, η σύνθεση παιδικών τραγουδιών. Στο ακόμα πιο άμεσο μέλλον θα κυκλοφορήσει ο παιδικός δίσκος «Το βαλς τους σκαντζόχοιρου» με μουσικές δικές μου, στίχους της Ηλιάνας Φιλέα και ενορχηστρώσεις του Γιώργου Πατεράκη, στον οποίο ο Γιάννης Διονυσίου τραγουδάει στην κυπριακή διάλεκτο και σε ρυθμό τσιφτετέλι την ιστορία ενός «αππωμένου αηδονιού»!

Κομμάτι από τον επερχόμενο δίσκο «Ζαχρένια».

Πηγή: kathimerini.com.cy